

The «Japanese economic miracle» gave an understanding of the importance of the economic idea of glorifying the nation through the use of technical and technological renewal of production, demonopolization of the market and the formation of paternalistic traditions of business and life of the nation. The most interesting thing in terms of similarities with Ukraine is the experience of South Korea. The «Miracle on the Khan River», created in three stages, was based on the predominance of national production over imports, export-oriented industrialization of production and balanced development aimed at eliminating economic imbalances. Special attention was paid to the active use in all three cases of psychological and behavioral factors, in particular the national characteristics of the mentality of each nation.

Key words: *economic miracle, industrialization, psychological and behavioral factors, social market economy, miracle on the Khan River, import substitution, social orientation*

УДК: 339.543

DOI: 10.31395/2415-8240-2022-100-2-339-352

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ю. О. НЕСТЕРЧУК, доктор економічних наук

С. Ю. СОКОЛЮК, доктор економічних наук

О. С. ТУПЧІЙ, кандидат економічних наук

О. В. ЖАРУН, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

К. Ю. СОКОЛЮК, кандидат економічних наук

Одеська національна академія харчових технологій

У статті обґрунтовано сутність та роль митного контролю як одного з ключових чинників формування економічної безпеки України. Здійснено теоретичне обґрунтування економічної безпеки, висвітлено її складові елементи. Визначено місце митного контролю у системі економічної безпеки, виокремлено спільні і відмінні риси митної безпеки у взаємозв'язку із економічною безпекою. Акцентовано увагу на сучасних особливостях забезпечення митної та економічної безпеки України. Доведено, що митна безпека та економічна безпека частково перетинаються та взаємодоповнюють одна одну, однак є окремими поняттями.

Ключові слова: *економічна безпека, митна безпека, митний контроль, митні відносини, зовнішньоекономічна діяльність, державний контроль.*

Постановка проблеми. На сучасному глобалізаційному етапі розвитку світової економіки забезпечення економічної безпеки держави стає однією з основних проблем, що потребують невідкладного вирішення. Мегарегіоналізація, загострення геополітичних загроз, глобалізація світових

економічних процесів та євроінтеграційні зусилля України вимагають від держави створення належних умов для зміцнення конкурентної позиції та економічної безпеки. Поширення глобальної фінансової кризи на всі регіони та країни світу, вступ у дію Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, російська агресія проти України зумовлює особливу увагу до посилення економічної безпеки за всіма її функціональними складовими.

Зазначене актуалізує вибрану проблематику наукового дослідження та зумовлює потребу в систематизації митного контролю для забезпечення економічної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим є внесок у створення наукового підґрунтя митної компоненти економічної безпеки держави, зокрема таких українських і зарубіжних учених, як: Д. Ірвін, Е. Колодзей, М. Лафферо, В. Петті, А. Сміт, І. Бережнюк, М. Білуха, М. Губа, О. Гребельник, Є. Додін, Я. Жаліло, І. Квеляшвілі, Л. Копцева, А. Крисоватий, В. Мартинюк, В. Науменко, Н. Осадча, П. Пашко, М. Петик, В. Петті, Н. Погодіна, О. Скорук, С. Терещенко, Д. Тесленко, В. Філатов, С. Юрій, І. Яромій та ін. Вплив митного контролю на економічну безпеку України є мало дослідженим та викликає вагомий науковий інтерес.

Методика досліджень. Дослідження підходів до визначення поняття «митний контроль» та «економічна безпека» ґрунтуються на основі міжнародних угод, конвенцій та інших законодавчих актів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, міжнародних стандартів та методичних документів міжнародної торгівлі.

Наукові результати дослідження теоретико-методологічних підходів визначення понять «митний контроль» й «економічна безпека» та формулювання висновків було одержано з використанням загальнонаукових (прийомів логічного методу, системного та структурно-функціонального методів), монографічного та абстрактно-логічного методів, а також методів порівняння, аналогії, аналізу, синтезу та узагальнення.

Результати дослідження. Однією з важливих складових управлінської діяльності держави у сфері реалізації митної справи є митний контроль. Його особливе значення в системі складових державного контролю і системі забезпечення митної безпеки держави підтверджується функціями органів ДФС України, домінуючими серед яких визначено саме контролюючі.

У Митному кодексі України митний контроль визначено як «...сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку» [1]. У Митному кодексі ЄС подано визначення митного контролю як певних дій митних органів з метою забезпечення правильного застосування митного та іншого законодавств, що регулюють ввезення, вивезення, транзит, передачу, зберігання і кінцеве використання товарів, що переміщуються між митною територією Співтовариства та іншими територіями, та наявність і пересування в

межах митної території товарів, що не походять із Європейського Союзу, та товарів, поміщених під режим випуску для внутрішнього споживання [2].

На відміну від Митного кодексу України, у вітчизняній науковій літературі відсутня єдність щодо трактування поняття «митний контроль». Згідно зі ст. 336 Митного кодексу України, митний контроль здійснюється посадовими особами органів доходів і зборів шляхом:

1) огляду територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі й інших місць, де перебувають товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою відповідно до цього Митного кодексу України та інших законів покладено на органи доходів і зборів;

2) митного огляду (огляду і переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення, огляду та переогляду ручної поклажі та багажу, особистого огляду громадян);

3) перевірки документів та відомостей, які надаються органам доходів і зборів під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України;

3) обліку товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України;

4) усного опитування громадян і посадових осіб підприємств;

5) перевірки обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем;

6) скерування запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів зарубіжних держав для встановлення автентичності документів, поданих органу доходів і зборів

7) проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, в тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів [1].

Метою здійснення митного контролю є забезпечення дотримання державними органами, громадянами та підприємствами порядку переміщення через митний кордон України товарів.

До характерних ознак контролю як економічної категорії відносимо:

1) наявність тісної взаємодії контролю з функціями планування, обліку, аналізу та організації, що в сукупності становлять замкнений управлінський цикл;

2) у механізм контролю вбудовані заходи примусу, притягнення винних до відповідальності за виявлені порушення, що ідентифікується як результат контролю;

3) обов'язкове дотримання підконтрольним суб'єктом принципу законності, що обумовлено його функціонуванням у нормативно-правовому середовищі;

4) суб'єктно-об'єктний характер, оскільки контроль завжди досліджують в межах певної системи управління, елементами якої є суб'єкт та

об'єкт. Суб'єкт виступає в ролі елемента системи контролю, який має контрольні повноваження на його здійснення; об'єкт – у якості елемента системи, що підлягає контролю;

5) постійність, динамічність, систематичність, своєчасність, цілеспрямованість здійснення;

6) інформаційний характер контролю, що обумовлено наявністю зворотного зв'язку в контрольній системі;

7) превентивний характер контролю, обумовлений його орієнтацією на попередження порушень у майбутньому.

Враховуючи зовнішні та внутрішні умови зовнішньоекономічної діяльності України, сучасний митний контроль також характеризується:

1) необхідністю впровадження нових інноваційних форм, методів, способів та прийомів контролю, що обумовлюється ускладненням партнерських торгових зв'язків з іншими країнами та важливістю забезпечення належного рівня економічної безпеки;

2) підвищеними вимогами до ефективності, якості, прозорості митного контролю в умовах глобалізації та невизначеності;

3) складністю та масштабністю завдань контролю, оцінки ризиків та загроз;

4) складністю ідентифікації об'єкта та предмета дослідження митного контролю.

Основними елементами митного контролю визначено такі:

1) створення і функціонування зон митного контролю з метою забезпечення здійснення заходів, пов'язаних із контролем, виявленням, запобіганням і припиненням контрабанди і порушень митних правил;

2) організацію митного контролю, що передбачає формування типових і деталізованих технологічних схем пропуску через державний кордон, а також визначення напрямів взаємодії з державними органами, що здійснюють контроль на кордоні і транспорті;

3) форми митного контролю і систему управління ризиками. Інші елементи є доповненням системи митного контролю та у визначених митним законодавством випадках невід'ємні, а інколи й обов'язкові при проведенні заходів митного контролю.

Науково-еволюційний підхід щодо моніторингу розвитку митної політики та митного контролю свідчить про неоднозначність ідентифікації періодів контрольної діяльності митних інституцій. В. Філатов визначає п'ять таких періодів: період Київської Русі, період Гетьманщини, період Української Народної Республіки, період СРСР та період незалежної України [3].

Нормативно-правове забезпечення функціонування механізму митного контролю містить правові акти національного та міжнародного рівнів: Конституція України, Митний, Податковий, Бюджетний, Господарський кодекси України, які побудовані на положеннях міжнародних правових актів (Киотської конвенції, міжнародних стандартах ВМО), Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», підзаконні нормативно-правові акти. Крім

того, сьогодні Україна є договірною стороною наступних Конвенцій Всесвітньої митної організації: 1) Конвенція про створення Ради Митного Співробітництва; 2) Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів; 3) Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства; 4) Конвенція про тимчасове ввезення тощо [4].

Основними завданнями Департаменту організації митного контролю та оформлення ДФС є:

1) організація митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України;

2) удосконалення порядку виконання митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України;

3) розробка пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері державної митної справи, впровадження спрощених митних процедур відповідно до законодавства;

4) створення відповідних умов для полегшення торгівлі, сприяння транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України [5];

5) координація діяльності митниць із забезпечення повноти та своєчасності виконання митних формальностей, контролю за дотриманням встановлених законодавством заборон й обмежень щодо переміщення окремих видів товарів через митний кордон України, застосування системи управління ризиками, з інших питань здійснення митної справи [6, с. 65].

Здійснення державної митної політики залежить від багатьох факторів, одним з яких є створення такої системи митного контролю, яка здатна ефективно виконувати функції державного нагляду й контролю та захищати економічні інтереси країни у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Розширення функцій митного контролю (від простого підтвердження достовірності даних митних декларацій на товари та транспортні засоби, що перетинають митний кордон держави, до перевірки дотримання заявленого митного режиму, особливостей митного оподаткування і правильності відображення зовнішньоекономічних операцій у системі обліку суб'єкта господарювання після митного оформлення), що мало відбутися з моменту приєднання України до рішень Кіотської конвенції, досі не відбулося у необхідному для захисту економічних інтересів держави обсязі [7, с. 145].

На думку М. Білухи, митний контроль – це функція управління митними операціями підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність з метою забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів з питань державної митної справи та міжнародних договорів України [8].

Оскільки контроль є однією з центральних функцій державного управління, на нього поширюються загальні принципи, характерні державному управлінню загалом. Визначаючи основні принципи митного контролю,

зазначимо, що вони здебільшого є тотожними до принципів державного управління. Лише деякі з них властиві такій функції державного управління, як митний контроль. Основними принципами митного контролю є: 1) законність; 2) демократизм; 3) повномасштабне і чітке митне регулювання; 4) забезпечення ефективності митно-правових засобів митного контролю; 5) врахування досвіду міжнародно-правового співробітництва та регулювання у сфері митної справи; 6) відповідальність митного органу перед державою і підконтрольною структурою; 7) субординація у службових відносинах; 8) плановість; 9) систематичність; 10) професіоналізм; 11) об'єктивність; 12) тягар збирання доказів; 13) неупередженість; 14) гласність і прозорість; 15) взаємодія контролюючих органів між собою та з правоохоронними органами; 16) допомога підконтрольному об'єкту; 17) ризик; 18) менеджмент.

Залежно від встановлених критеріїв класифікації можна виокремити відповідні види митного контролю за:

- характеристиками товарів: митний контроль ручної поклажі, багажу, енергоносіїв, валюти тощо;
- видом транспортних засобів: митний контроль морських і річкових суден, автотранспортних засобів, залізничних транспортних засобів тощо;
- характером співробітництва країн-сусідів: односторонній, двосторонній і спільний митний контроль;
- кількістю разів переміщення товарів і транспортних засобів: однократний і багатократний митний контроль;
- місцем проведення: в зоні митного контролю та в тимчасовій зоні митного контролю;
- предметом: митний контроль товарів і транспортних засобів;
- формою: фактичний і документальний митний контроль;
- обраним митним режимом: митний контроль у режимі експорту, імпорту, транзиту, тимчасового ввезення тощо;
- напрямом переміщення товарів: митний контроль щодо товарів, які ввозяться, вивозяться та переміщуються територією України;
- митним статусом товарів: митний контроль вітчизняних та іноземних товарів;
- правовим режимом об'єкта митного контролю: звичайний і спрощений митний контроль [9].

Митний контроль займає важливе значення у загальній ієрархії систем. Оскільки митна система є сукупністю тарифних і нетарифних інструментів, форм, принципів і методів їхнього встановлення, зміни чи відміни, механізмом, який налагоджує своєчасну й повну сплату митних платежів, контроль та відповідальність за митні правопорушення, а також державним органом, якому доручено здійснювати обов'язки щодо реалізації митної політики, митному контролю відводиться важливе значення як вискоєфективному і всеохоплюючому інструментові забезпечення національних інтересів держави [10, с. 160]. Митний контроль відіграє важливу роль у митній системі держави і

є її функціональною складовою поряд з митним оформленням й декларуванням товарів.

Митний контроль є різновидом державного як правової форми митної діяльності. Митний контроль також розглядають як один із засобів реалізації митної політики держави та одночасно як сукупність заходів, що здійснюються органами ДФС. Така сукупність заходів реалізується з метою забезпечення дотримання учасниками митних відносин вимог норм митного законодавства. Його основна мета – визначення за допомогою різного роду контрольних заходів відповідності проведених суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності дій у сфері митної справи вимогам норм митного законодавства та виявлення на основі цього митних правопорушень [8, с. 183].

Як підсистему виокремлено митний контроль за переміщенням громадянами товарів і транспортних засобів через митний кордон, яка ґрунтується на певних спрощеннях і звільненнях залежно від статусу особи, яка переміщує ці товари, напряду транспортування, обрання відповідної каналіної системи проходу (проїзд транспортними засобами особистого користування).

З економічної точки зору, митний контроль – це складова митної системи держави, яка реалізується з метою виконання органами ДФС основних їхніх функцій. На сучасному етапі розвитку контролюючих органів важливе значення має фінансовий пріоритет митного контролю як важливий інструмент забезпечення надходжень від мита та митних платежів. З цією метою митниці використовують арсенал наявних форм і методів, визначених митним законодавством України.

Митний контроль, на відміну від митного оформлення, відображає не процедуру, виражену визначеною послідовністю дій і підпорядковану процедурній формі, а діяльність, яка здійснюється митними органами в межах ширшого поняття «державний контроль». Слід наголосити, що митний контроль завершується лише за умови «...здійснення у повному обсязі митного оформлення товарів і транспортних засобів комерційного призначення». На основі такого твердження І. Бережнюк визначає митне оформлення як обов'язкову складову митного контролю [11, с. 130–131].

Спрямування України на досягнення європейських стандартів у сфері митно-тарифного регулювання, реалізація стратегії забезпечення економічної безпеки держави спонукають до моніторингу ризиків у митній справі. Значні вияви контрабанди, з одного боку, і порушень митних правил під час митного оформлення товарів – з іншого, продукують необхідність розробки ефективного регуляторного механізму, який забезпечить економічну безпеку.

Основними предметами контрабанди досить часто виступають промислові та продовольчі товари, транспортні засоби, наркотичні засоби, зброя, боєприпаси, історичні та культурні цінності, валюта, аудіо-, відео-, комп'ютерна та побутова техніка, тютюн, нафтопродукти, ювелірні вироби, лікарські засоби та медичні препарати. Контрабандні потоки товарів – це дуже поширений спосіб увезення товарів на територію України. Наслідки такої активності впливають на всі сфери економічного життя країни. Боротьба з

контрабандою – першочергове завдання, адже фіскальні втрати державного бюджету внаслідок недоотриманих значних сум митних платежів мають привернути увагу і знизити до мінімуму ризики можливих порушень митних правил. Разом з цим, важливо ефективно використовувати митний інструментарій для мінімізації загроз економічній безпеці України з урахуванням сучасних аспектів міжнародних відносин.

У цьому контексті митна безпека як невід’ємна складова економічної безпеки, потребує свого забезпечення на державному рівні і передбачає формування регуляторних дій щодо налагодження системи митного контролю.

Митна безпека – це домінуюча компонента розвитку національної економіки, для реалізації якої фіскальні органи здійснюють контрольні дії щодо мінімізації негативного впливу митних ризиків внутрішнього та зовнішнього характеру, а також створюють необхідні умови для ефективного функціонування суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності. Погоджуємось, що об’єктом митної безпеки є митні інтереси держави, які забезпечують як зовнішньоекономічну, так і економічну безпеку [12, с. 79].

Категорія «економічна безпека» може трактуватися як поєднання економічної безпеки держави, тобто безпеки макrorівня та економічної безпеки економічних суб’єктів, тобто безпеки мікрорівня. Причому і перша, і друга певний час можуть забезпечуватись окремо або навіть за рахунок одна одної. Водночас у стратегічному плані це не лише взаємопов’язані, а й неподільні поняття. Суперечність між безпекою макrorівня і безпекою мікрорівня визнавалася на початку ХХІ століття головною проблемою економічної безпеки України [13].

Я. Жаліло стверджує, що економічна безпека – це «...складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення кредитоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [14, с. 143]. О. Скорук називає економічною безпекою стан економіки держави, для забезпечення якого створюються стійкі та науково обґрунтовані методи нейтралізації негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, визначаються необхідні умови для стабільного соціально-економічного розвитку держави, захисту національних економічних інтересів та підвищення добробуту громадян [15].

Вважаємо, що економічну безпеку доцільно розглядати як таку багатоаспектну категорію: стійкість і стабільність; економічна самостійність; протидія внутрішнім та зовнішнім загрозам; пріоритетність національних інтересів; ефективність соціально-економічної політики тощо.

Митна безпека – це домінуюча компонента розвитку національної економіки, для реалізації якої фіскальні органи здійснюють контрольні дії щодо мінімізації негативного впливу митних ризиків внутрішнього та зовнішнього характеру, а також створюють необхідні умови для ефективного

функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Об'єктом митної безпеки є митні інтереси держави, які забезпечують як зовнішньоекономічну, так і економічну безпеку. М. Губа, аналізуючи роль митної безпеки у системі економічної безпеки, вважає, що, з одного боку, вона є складовою фінансової безпеки держави, в тому числі податкової, а з іншого – зовнішньоекономічної [16].

З огляду на зазначене, можна констатувати, що митні операції не є виключно складовою зовнішньоекономічної безпеки, оскільки охоплюють і економічну сферу, і соціальну, й інформаційну. З одного боку, згідно з нормативними документами митна безпека є складовою зовнішньоекономічної, з іншого, митну безпеку варто розглядати у складі економічної. Це обумовлено тим фактом, що ефективний митний контроль як інструмент митної безпеки сприятиме наповненню доходної частини державного бюджету, що виражається у низці індикаторів економічної безпеки. Безпосередньо митна безпека оцінюється критеріями та показниками, що дозволяє стверджувати про рівень дотримання національних фінансових інтересів держави в цілому. Такими інтересами є: усунення митних порушень та протидія незаконному обігу товарів; спрощення та прискорення здійснюваних митних процедур; розвиток національного митного законодавства у напрямі відповідності світовим стандартам. Крім того, місце митного контролю у системі економічної безпеки можна інтерпретувати через оцінку основної загрози для національної безпеки – загрози недоотримання суми митних платежів до державного бюджету, що можна пояснити недовістю реалізації фіскальної функції контролюючими органами.

Погоджуємося з позицією І. Бережнюка, який пише, що «... основною загрозою для митної безпеки держави є та частина платежів, яку митна служба недобрала до бюджету» [17]. Об'єктом дослідження сформульовано закономірності розвитку механізму митного контролю у системі забезпечення економічної безпеки держави, що вимагатиме вивчення структури митного контролю та його окремих елементів у межах досягнення основної мети економічної безпеки. Друга складова теорії митного контролю (сукупність знань про предметну область) міститиме оцінку функціонування сформульованого об'єкта (механізму митного контролю) в сучасних умовах, та визначення напрямів розвитку його в цілому та розвитку окремих елементів механізму. Третя складова теорії митного контролю (методологія дослідження) являє собою сукупність способів та прийомів дослідження митного контролю, результатом використання яких стануть запропоновані напрями його розвитку для підвищення рівня економічної безпеки держави.

Митний контроль у системі економічної безпеки держави створюються завдяки реалізації основних завдань і функцій управління організації митного контролю:

- впровадження спрощених митних процедур відповідно до законодавства та сприяння створенню відповідних умов для збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України, сприяння

транзиту, полегшення торгівлі;

- здійснення контролю за дотриманням громадянами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності встановленого законодавством порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України;

- контроль та координація за застосуванням заходів нетарифного і тарифного регулювання під час переміщення товарів через митний кордон України;

- забезпечення застосування митних режимів, здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, поміщених у відповідні митні режими;

- здійснення аналізу та управління ризиками з метою визначення обсягів та форм митного контролю;

- здійснення контролю за доставкою товарів і транспортних засобів комерційного призначення, які перебувають під митним контролем, до митниці призначення;

- надання дозволів на відкриття та експлуатацію складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон комерційного або сервісного типу, вантажних комплексів, видачу сертифікатів уповноваженого економічного оператора, висновків щодо відкриття магазинів безмитної торгівлі та розміщення підприємств у пунктах пропуску, вільних митних зон сервісного чи комерційного типу, здійснення контролю за їх діяльністю [18, с. 45];

- організація стягнення коштів у разі настання гарантійного випадку за фінансовою гарантією;

- контроль за наданням адміністративних послуг;

- контроль за переміщенням товарів, які підлягають державному експортному контролю через митний кордон України.

Ефективний митний контроль та забезпечення економічної безпеки держави передбачає процес впливу суб'єкта митного контролю на об'єкт за допомогою методів, які використовуються в межах здійснюваної митної політики для дотримання визначеного рівня економічної безпеки держави за наявності сформованого нормативно-правового, кадрового, інформаційного та організаційного забезпечення. Це означає, що розробка стратегії забезпечення економічної безпеки в країні повинна будуватися через блокування зовнішніх та внутрішніх загроз національній економіці, здійсненні контролю за експортно-імпортними операціями, спрямованими на підтримку важливих для України пріоритетів та захист вітчизняного виробника, за розробкою заходів протидії неконтрольованому впливу національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів [19]. Таким чином, в сучасних умовах забезпечення економічної безпеки України є актуальним завданням державних органів, важливу роль у цьому контексті відіграє контрольна діяльність митних, прикордонних та інших правоохоронних органів.

Висновки. Митний контроль, будучи одним із головних інструментів

митних органів, слугує для захисту економічних інтересів держави. За допомогою митного контролю створюються умови, що сприяють безпеці і прискоренню зовнішнього митного та економічного обороту, ведеться боротьба з контрабандою та порушенням митних правил.

Основними пріоритетами митного контролю в контексті дієвого відпрацювання ризиків та контрабандних схем в Європейському Союзі пропонуємо наступні заходи: гарантування сплати ввізних і вивізних мит; дотримання міжурядових і міжнародних угод щодо преференційного регулювання; дотримання інших торговельно-політичних заходів; дотримання положень про внутрішні податки; дотримання міжнародних і міжурядових домовленостей про заборони й обмеження; завершення реформування організаційної структури митних органів; розроблення та затвердження порядку виконання митних формальностей; інституційне та методичне супроводження процесів управління митними ризиками; вдосконалення процесів управління ризиками та налагодження ефективної співпраці між учасниками зовнішньоекономічної діяльності.

Література:

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-17. Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Митний кодекс Співтовариства: Регламент (ЄС) № 450/2008 Європейського парламенту та Ради: від 23 квітня 2008 року Режим доступу: <http://kompmp.rada.gov.ua/>.
3. Філатов В. В. Історія формування митної системи України та умови розвитку національного митного законодавства. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2009. № 2. С. 312–323.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення територіальних митних управлінь» від 08.07.1994 р., № 465. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/465-94-%D0%BF>.
5. Положення про Державну фіскальну службу України від 21 травня 2014 р. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-п?>
6. Комаров О. В. Удосконалення фіскальної політики в галузі державної митної справи. *Вісник НАДУ при Президентіві України. Серія: «Державне управління»*. 2017. № 4. С. 62–67.
7. Менліосманов З. Т. Митний контроль в Україні: сутність, функції, принципи та місце в системі державного фінансового контролю. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2016. № 2. С. 144–154.
8. Білуха М. Т., Микитенко Т. В. Митний контроль: організація і методологія. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 1(64). С. 181–187.
9. Андрійко О. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади. К.: Наукова думка, 2004. 392 с.
10. Годованець О. В. Митний контроль: сутність та економічний зміст. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. Вип. 20. С. 159–163.

11. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. 543 с.
12. Аналітичний звіт за результатами третьої хвилі опитування українських імпортерів та експортерів. Режим доступу: <http://www.ier.com.ua/ua/publications/reports?pid=5985>.
13. Жаліло Я. А. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації. Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/strateg/023.htm>.
14. Жаліло Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. К.: Сатсанга, 2001. 224 с.
15. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6(3). С. 39–42.
16. Губа М. О. Місце митної безпеки держави серед основних складових її забезпечення. *Бізнес Інформ*. 2014. № 11. С. 19–23.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
18. Булана В. В., Брендак А. І., Попель С. А. Система управління ризиками в митній сфері: сутність та базові принципи. *Митна безпека*. 2013. № 2. С. 11–16.
19. Погодина Н. А. Основные принципы проведения таможенного контроля. *Вопросы экономики и права*. 2009. № 8. С. 32–45.

References:

1. The Customs Code of Ukraine dated March 13, 2012, № 4495-17/Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Customs Code of the Community: Regulation (EU) № 450/2008 of the European Parliament and of the Council: from 23 April 2008. URL: <http://kompmp.rada.gov.ua/>.
3. Filatov, V. (2009). History of formation of customs system of Ukraine and conditions of development of national customs legislation. *Problems of Law and Law Enforcement*, 2009, no. 2, pp. 312–323. (in Ukrainian).
4. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Creation of Territorial Customs Departments" dated 08.07.1994, № 465. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/465-94-%D0%BF>.
5. Regulation on the State Fiscal Service of Ukraine of May 21, 2014. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-п?>.
6. Komarov, O. (2017). Improvement of fiscal policy in the field of state customs. *Bulletin of the National Academy of Sciences under the President of Ukraine. Series: "Public Administration"*, 2017, no. 4, pp. 62–67. (in Ukrainian).
7. Menliosmanov, Z. (2016). Customs control in Ukraine: essence, functions, principles and place in the system of state financial control. *Scientific perspective: economics and management*, 2016, no. 2, pp. 144–154. (in Ukrainian).
8. Bilukha, M., Mykytenko, T. (2014). Customs control: organization and methodology. *Scientific bulletin of the National University of STS of Ukraine (economics, law)*, 2014, no. 1(64), pp. 181–187. (in Ukrainian).

9. Andriyko, O. (2004). *State control in Ukraine: organizational and legal principles*. K.: Naukova Dumka, 2004. 392 p. (in Ukrainian).
10. Godovanets, O. (2016). Customs control: essence and economic content. *Scientific bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, 2016, iss. 20, pp. 159–163. (in Ukrainian).
11. Berezhenyuk, I. (2009). *Customs regulation of Ukraine: national and international aspects*. Dnipropetrovsk: Academy of Customs Service of Ukraine, 2009. 543 p. (in Ukrainian).
12. Analytical report on the results of the third wave of the survey of Ukrainian importers and exporters. URL: <http://www.ier.com.ua/ua/publications/reports?pid=5985>.
13. Zhalilo, Y. Strategy for ensuring economic security of Ukraine. Priorities and problems of implementation. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/strateg/023.htm>.
14. Zhalilo, Y. (2001). *National Security Strategy of Ukraine in the context of the experience of the world community*. K.: Satsanga, 2001. 224 p. (in Ukrainian).
15. Skoruk, O. (2016). Economic security of the state: essence, components and problems of provision. *Scientific bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy*, 2016, iss. 6 (3), pp. 39–42. (in Ukrainian).
16. Huba, M. (2014). Place of customs security of the state among the main components of its provision. *Business Inform*, 2014, no. 11, pp. 19–23. (in Ukrainian).
17. Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language: 250,000/compiled and edited by V. Bucel. Kyiv; Irpin: Perun, 2005, VIII, 1728 p.
18. Bulana, V., Brandak, A., Popel, S. (2013). Customs risk management system: essence and basic principles. *Customs security*, 2013, no. 2, pp. 11–16. (in Ukrainian).
19. Pogodina, N. (2009). Basic principles of customs control. *Economic and legal issues*, 2009, no. 8, pp. 32–45. (in Russian).

Annotation

Nesterchuk Yu., Sokolyuk S., Tupchiiy O., Zharun O., Sokolyuk K.
Customs control in ensuring economic security of Ukraine

The article substantiates the essence and role of customs control as one of the key factors in preventing Ukraine's economic security. A theoretical justification of economic security was carried out, its components were highlighted. The place of customs control in the economic security system has been determined, general and distinctive features of customs security in relation to economic security have been identified. Attention is focused on the modern features of ensuring the customs and economic security of Ukraine. It has been proven that customs security and economic security partially overlap and complement each other, but are separate concepts.

Customs control is one of the important components of the management activities of state governing bodies in the field of customs implementation, which contributes to improving not only customs, but also national security. It is justified that customs control occupies a leading place among the customs elements, since the use of this instrument ensures the fulfillment of the tasks assigned to customs by the State Migration Service of Ukraine, in particular, the effectiveness of combating smuggling and violations of customs rules, filling the revenue part of the State Budget

of Ukraine, state regulation of foreign economic activity, customs statistics. It is proved that customs security is an integral part of the economic security of the state, which should primarily be directed to the protection of national economic interests and domestic producers.

It is proved that economic security is a complex multifactorial category that determines the level of security of the country in the political and economic space, acts as a balance between reserve and lack of economically sound actions and events in society. This situation can be achieved when the level of dependence of the state on other countries, as well as the level of aggravation of the socio-economic, environmental and political situation does not exceed the limit under which the economic potential is weakened, the quality and standard of living of citizens are significantly reduced, and national sovereignty is lost. Neglect of economic security can lead to negative consequences: bankruptcy of enterprises, displacement from the domestic market of domestic commodity producers, undermining the system of life support of the nation, destruction of domestic production.

Ways to increase customs control in the context of counteracting fiscal risks and violation of customs rules, taking into account foreign experience and modern requirements, are proposed.

Key words: *economic security, customs security, customs control, customs relations, foreign economic activity, state control.*

УДК: 330.16:005.511(083.92)

DOI: 10.31395/2415-8240-2022-100-2-352-360

РОЛЬ ПСИХОЛОГО-ПОВЕДІНКОВИХ АСПЕКТІВ У РОЗРОБЦІ БІЗНЕС-ПЛАНУ

А. А. ОСІПОВА, кандидат економічних наук

Л. В. БАРАБАШ, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У сучасному фінансово-економічному середовищі мінімізація ризиків є однією з прерогатив діяльності. І з даної позиції надзвичайно дієвим і ефективним є бізнес-план. Основною його перевагою є врахування різновекторних груп факторів, що можуть сформувати потенційно небезпечне середовище. Й одними з таких є психолого-поведінкові фактори, що здійснюють прихований, але вагомий вплив на реалізацію підприємницьких ініціатив.

Ключові слова: *бізнес-план, психолого-поведінкові фактори, модель фінансово-економічної поведінки, етапи бізнес-плану, підприємницькі ініціативи*

Бізнес-план є базовим документом сучасного ділового світу у площині реалізації інвестиційних проєктів і підприємницьких ініціатив, а його головна ціль – структуровано, з урахування потенційних можливостей і ризиків,